

Golubovska L. R., graduate student, National pedagogical university of the name of M. P. Dragomanova (Ukraine, Kyiv), seriogap@ukr.net

Evolution of the newest traditions in the development of urban youth culture of Ukraine (1990 - 2000)

On the basis of archival, statistical materials, analytical developments of predecessors, considered an important element of the ways socio-economic and social-political formation of urban youth of Ukraine – youth culture. The purpose of the research is determined taking into account the relevance of the topic and the scientific level of its development. It lies in the fact that a comprehensive analysis of published and archival sources, historiography and achievements related sciences to explore character traits, place and role of urban youth in the socio-political life of an independent state. First in the historiography of specific methodological tools found the place and role of youth subculture. Particular attention is given to studying the influence of socio-economic and social-political factors on the formation of subcultural youth of the city environment. Confirmed that the youth subculture acted kind and form of social adaptation, socialization, a kind of buffer between the traditional culture and the new social and cultural order. The main manifestations of subculture. The article has scenes devoted to clarify features of the development of an important segment of the youth culture and art, fashion. Clarified the main reasons for the overwhelming majority of inert relationships working young people to various forms of cultural activities, the emergence of youth associations, engaged in the development of cultural initiatives.

Keywords: urban youth Ukrainian youth culture, youth culture, subculture, art, politics, state.

Голубовская Л. Р., аспирантка, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (Украина, Киев), seriogap@ukr.net

Эволюция новейших традиций в развитии культуры городской молодежи Украины (1990 - 2000 годы)

На основе архивных, статистических материалов, аналитических разработок предшественников, рассмотрен важный элемент путей социально-экономического и общественно-политического становления городской молодежи Украины – молодежную культуру. Цель исследования определена с учетом актуальности темы и научного уровня ее разработки. Она заключается в том, чтобы на основе комплексного анализа опубликованных и архивных источников, достижений историографии и смежных наук исследовать особенности характера, места, и роли городской молодежи в общественно-политической жизни независимого государства. Впервые в историографии специфического методологического инструментария выяснено место и роль молодежной субкультуры. Особое внимание уделено исследованию влияния социально-экономических и общественно-политических факторов на формирование субкультурного среды молодежи города. Подтверждено, что молодежная субкультура выступала разновидностью и формой социальной адаптации, социализации, своеобразным буфером между традиционной культурой и новым социокультурным порядком. Рассмотрены основные формы проявления субкультуры. В статье есть сюжеты посвящены выяснению особенностей развития важного сегмента культуры и молодежного искусства, моды. Выявлены основные причины инертного отношения подавляющей части работающей молодежи к различным формам культурной деятельности, зарождение системы молодежных общественных объединений, занимавшихся развитием культурных инициатив.

Ключевые слова: городская молодежь, украинская молодежь, культура, молодежная культура, субкультура, искусство, политика, государство.

* * *

УДК 94(477):26/28

Сгоров В. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних наук, Київський національний університет будівництва і архітектури (Україна, Київ), egorov.1977@email.ua

ПРОБЛЕМА ВІРОСПОВІДАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОСТІ В ТВОРЧОСТІ М. І. КОСТОМАРОВА (1817–1885)

Розглядається проблема зв'язку національності та віросповідання в творчій спадщині відомого вченого М. І. Костомарова, котрий досліджував минуле українського, російського та польського народів.

В дослідженнях про діяльність вченого достатньо повно вивчено об'єкт наукового пошуку вченого. В дослідженнях визначено, що вчений звертав увагу на історію зовнішню і внутрішню (традиції, культура, релігійне життя).

Питання віросповідання та національності не знаходили на наш погляд повного висвітлення в дослідженнях про М. І. Костомарова. Не отримали достатньої уваги твори вченого котрі містять характеристики релігійного, церковного життя українського, російського та польського народів.

Історичні, публіцистичні, історико-літературні твори вченого містять інформацію про “внутрішню історію” – церковну проповідь, знання Св. Письма представниками українського, російського та польського народів. Для російської церкви було характерним дотримання формального обряду, для української – невігластво та низький культурний рівень священників та вірних до Берес-

тейської Унії 1596 р. У польського народу високий рівень церковної освіти не сприяв зміцненню держави, церква здійснювала анти православну політику в XVII–XVIII ст. на Правобережній Україні.

Сам процес визначення вченим відмінностей релігійного і церковного життя відповідно до національних особливостей народів здійснений вченим сприяв розвитку національної самосвідомості українського народу.

Ключові слова: наукова спадщина, нація, руський, М. І. Костомаров, українське православ'я, московське православ'я, українська греко-католицька церква, денационалізація.

Наукова спадщина знаних українських вчених доби становлення українського національного руху у XIX ст. Вони є свідченням творення національно-культурного образу українців як народу з власною історією розвитку та культурою. Однією з сфер прояву особливостей культури народу є його релігія. Саме особливості віросповідання українського, російського та польського народів були одним головних об'єктів наукових студій відомого історика М. І. Костомарова створених на матеріалах історичної минушини цих народів.

Протягом тривалого часу у вітчизняній історіографії досить ґрунтовно висвітлювались питання про об'єкт наукових студій вченого. Так в дореволюційних розвідках наголошувалося, що головний об'єктом вивчення у М. І. Костомарова – “русський народ” з власними культурними рисами [1, с. 18, 26; 4, с. 3–4]. В радянській час поєднання М. І. Костомаровим етнографічного підходу до конкретно-історичного матеріалу оцінювалась негативно, адже твори історика говорили про те, що вдача народу склалась до історичних подій [46, с. 44–45]. Саме тому зміст роботи вченого “*Две русские народности*” (1861 р.) про російський народ, зокрема його положення про природний монархізм російського народу визнавались хибними [44, с. 13–59]. Проте, остання особливість творів вченого дала можливість українському досліднику Ю. А. Пінчуку означити вченого як засновника наукової історичної школи, що ставила в основу вивчення історичних явищ психологію народу [42, с. 48–52]. Сучасний український дослідник О. В. Ясь підкреслює, що М. І. Костомаров відтворював в своїх творах життя “зовнішнє” та “внутрішнє” й надавав перевагу останньому [50; 51]. Воно містило в собі мову, звичаї, культуру (отже й риси віри) народу являючись явищами малозмінними [6, с. 50; 7, с. 28].

Слід наголосити, що в сучасних дослідженнях історії Давньої Русі, котра була об'єктом досліджень М. І. Костомарова, наголошується на одночасності творення спільного етнокультурного простору (отже ознак життя “внутрішнього” – впровадження християнства, боротьба з нападниками та ін.), поряд з існуванням протонародностей [45, с. 296]. Проте напрями “культурної діяльності” Давньоруської держави мали обмежений вплив через закритість та нерухливість сільського населення поряд з великою мобільністю еліти, зокрема князів [40, с. 181–183].

Водночас, питання віросповідання та національності в творчості М. І. Костомарова, на наш погляд, не знайшла спеціального відображення в дослідженнях про життя М. І. Костомарова. В новітніх дослідженнях українських вчених на основі окремих розвідок вченого порушувалося питання про значення для М. І. Костомарова конфесійної приналежності як національної. Так, першу наукову роботу М. І. Костомарова “*О причинах и характере Унии в Западной России*” (1842 р.), було визнано спробою побудови образу українського православ'я, відмінного від російського [2, с. 45]. На думку

Ю. А. Пінчука, головна цінність тексту роботи полягала в тому, що тут висловлено ідею української національної окремішності, а мета унійних заходів – об'єднання України з Польщею не була досягнута [43, с. 80–86]. Однією з головних проблем згаданої наукової праці М. І. Костомарова була – зміна конфесії українською шляхтою напередодні Хмельниччини деякими дослідниками розцінюється як явище денационалізації [38, с. 675]. На думку сучасних українських дослідників в добу середньовіччя тільки аристократія, військова верхівка відчували етнічну єдність та почуття спільності інтересів їх верстви [47, с. 20, 23, 61–61]. На думку О. П. Моці, в цей період індивід (на той час шляхтич) сам обирав до якої нації (а отже і віри) приєднуватися [41, с. 42]. Разом з тим, сучасні українські дослідники доби середньовіччя критично оцінили тези вченого про масове покатоличення української шляхти на початку XVII ст. [49, с. 13–14].

Варто додати, що в узагальнюючих розвідках сучасної зарубіжної україністики приділено увагу загальній характеристиці однієї з рис “внутрішнього” життя російського народу, – ставлення до православної віри та сприйняття її в середньовічній Московщині, що різко виокремилися після подій татарського нашествя XIII ст. Цей процес продовжувався у XIV і завершився остаточним поділом української та московської церков у 1460 р. [52, р. 365; 48, с. 29, 39]. На думку Френка Сисина потреба у відтворенні різних образів православ'я – російського та українського була ще актуальною на середину XIX ст., адже якщо обидва народи православні в сприйнятті загалу піднімалося питання про наявність різниці між ними [53, р. 406].

Отже, на нашу думку поза увагою дослідників залишилась проблема того, яким чином М. І. Костомаров формував тези про національну окремішність українського, російського та польського народів на матеріалах середньовічної історії цих народів у своїх численних історичних дослідженнях. Одним з напрямків такого формування було виокремлення особливостей релігійних практик кожного із згаданих народів. Мета цієї статті полягає в тому щоб через тексти історичних розвідок вченого розглянути відтворені істориком особливості віросповідань українського, російського та польського народів як їх національні ознаки. Особливої уваги потребує й оцінка М. І. Костомаровим зміни конфесійної приналежності (як зміни національності) в середовищі українського та російського народів.

Однією з наукових праць М. І. Костомарова в котрій розглядались риси ранньосередньовічної української історії була розвідка 1861 р. “*Черты народной южно-русской истории*” [37, с. 524; 16, с. 32–36]. В цій роботі М. І. Костомаров приділив велику увагу прийняттю християнства в Київській Русі. В процесі вибору віри в Київській Русі велику роль відіграли представники народів, що населяли Київ – греки, варяги, шведи, датчани, поляки, печеніги – саме цим пояснювалась велика кількість пропозицій, що їх отримав князь Володимир Святославович [16, с. 23]. Ця подія викликала супротив з боку волхвів з котрими князь Ярослав Мудрий жорстоко розправився [18, с. 34, 370; 22, с. 120–121].

Автор наголошував, що в умовах безладу та чвар Давньоруського життя, єдиним централізуючим чинником для Давньої Русі, що зупиняв падіння народу в

культурну прірву було християнство [16, с. 106; 24, с. 13]. На думку вченого традиції у ставленні до християнської віри давньоруських (Київських) часів (отже українських) збереглися в умовах “*Севернорусских народоправств*” (1863 р.) [35, с. 588–591]. В народоправних республіках християнські поняття закріпилися по суті, а не зовнішньо [18, с. 252]. Роздача милостині давала людині можливість порятунку, що було свідченням того, що благочестя закріпилося в народі [18, с. 457, 468].

На протигагу народу півдня Русі в царині духовного життя росіян М. І. Костомаров відмітив спільні риси провідної верстви і простолюду у формі язичеських духовних практик [17, с. 163]. Водночас, зусилля дітей боярських на Московщині були скеровані на те, щоб змушувати народ дотримуватися церковних обрядів [28, с. 400]. Розкриваючи сюжети російської історії часів татаро–монгольського нашествя у висвітленні правління князя Олександра Невського, вчений виходить з оцінки ролі християнської церкви у протистоянні татарському пануванню. На його думку, підкорення хану (Берке) князя Олександра Невського узгоджувалося з вченням “...що завжди проповідують православні пастирі: вважати метою нашого життя потойбічний світ, терпіти усілякі несправедливості, підпорядковуватись владі” [26, с. 170–171].

Доба російського середньовіччя розглянута вченим в розвідці “*Очерки домашней жизни и нравов великорусского народа*” (1860 р.) показана як час, коли російське православ'я було поверховим, дух віри поступався речам матеріальним [17, с. 125]. Її характер і зміст визначався народом та татаро–монгольським пануванням [24, с. 14]. “Руське благочестя” було звичаєм, а не вченням котрого було мало та засновувалося на увазі до зовнішніх релігійних обрядів замість звернення до внутрішнього релігійного почуття. Духовенство могло не робити проповідей, а вірні його не слухали та не розуміли, юнацтво ж не вчилося Закону Божому [17, с. 172; 29, с. 412; 23, с. 470–477].

Наслідки поверхового сприйняття церковних настанов в середньовічній Московщині М. І. Костомаров демонструє й у описі пожежі 1547 р. в Москві, коли підозра у підпалі впала на братів Олени Глинської – матері Івана Грозного, – Юрія й Михайла, котрих згодом було вбито усередині церкви [31, с. 422–423].

М. І. Костомаров зображує неприязнь московського народу до іноземців–неправославних й випадки захоплення іноземцями котрі приймали православну віру [17, с. 174–175]. Ганебним вчинком був відхід від власної (православної) віри. В повісті М. І. Костомарова “*Кудеяр*” (1878 р.) смерть головного героя, Кудеяра, сталася через зраду власної віри (православної) та національності. Надзвичайна тілесна сила Кудеяра не змогла протистояти Богу, котрий забрав його життя [36, с. 346].

Формула тотожності віросповідання і національності у баченні М. І. Костомарова означає специфічність (національні ознаки православ'я). Тому історик критично описав втечу московського князя Дмитра Донського та митрополита Кіпріана, де останній на думку історика, був облишений національних почуттів (він був за походженням болгарин висвячений в Константинополі й тут саме з цієї сучасної М. І. Костомарову характеристики, а не виходячи з віросповідання, вчений дає оцінку дія

митрополита), не міг мати серед народу такого впливу коли був би “руським” [27, с. 225].

У зображенні постаті Новгородського архієпископа Геннадія (пом. 1505) М. І. Костомарова зацікавив факт посилення впливу православної церкви (як національної ознаки) на Московщині в час посилення й світської влади (Івана III) [28, с. 340]. Звернув увагу М. І. Костомаров й на позиції церкви щодо діянь Івана Грозного, зображаючи народну підтримку народом скинутого митрополита Филипа [30, с. 495].

Характерні риси російського віросповідання зберігалися й під час подій описаних вченим у дослідженні “*Смутное время Московского государства 1604–1613 гг.*” (1866 р.) [35, с. 594]. Формулу тотожності віри національності автор розвинув й у цій розвідці, де боярин Василій Шуйський, спостерігаючи за діями самозванця Лжедмитра I, очікує, коли шляхтичі з оточення самозванця образять московську народність і віру, що призведе до заворушень [19, с. 331]. Ці образи призвели до вбивства Лжедмитра I [20, с. 38]. З названих причин важливою була й вимога до королевича Владислава прийняти православ’я перед можливим воцарінням на Московському престолі [20, с. 351]. Невиконання цієї вимоги, як підкреслював М. І. Костомаров, стало приводом до незадоволення народу [20, с. 19].

Водночас, православна віра, на думку М. І. Костомарова, стала тим стрижнем що зміцнював московське ополчення до боротьби проти польських загарбників [20, с. 124, 368]. Це був єдиний об’єднавчий чинник, що зберіг Московщину в Смутний час, а також це була зовнішня формальна традиція, спільна усім станам, що мала ознаки й національних рис. Серед інших причин невдач загарбників вчений наводить й спроби втручання Самозванця в призначення Патріарха [20, с. 179; 24, с. 27–28].

Становище українського православ’я доби середньовіччя було викладено молодим вченим в 1–му варіанті Магістерської дисертації “*О причинах и характере Унии в Западной России*” (1842 р.). Ця робота розглядала події кінця XVI століття в Україні пов’язані з унійним рухом в Українській православній церкві й була заборонена через донос та негативну оцінку міністром освіти С. С. Уваровим [35, с. 457; 8, арк. 1].

В тексті твору, визнаючи православну віру як визначальну рису окремішності українського народу, М. І. Костомаров визначає спроби Галицьких князів у XIV столітті встановити у Галичині окрему митрополію, як спроби створення церковної організації українського народу [11, с. 3–4]. Проте, остання майже одразу зіткнулася з національними (релігійних) утисками після прийняття католицизму Великим князем литовським Ягайлом у 1386 р., коли більша частина Західної Русі була у складі Великого Князівства Литовського. На думку вченого, ця подія стала причиною релігійного наступу на православних з боку католиків [11, с. 55]. Пільги приваблювали українське дворянство наприкінці XIV ст., дворянство переходило у католицизм “перетягаючи себе в чужу віру та чужу народність”. Спроби королівського двору Польщі надавати привілеї католикам у час XV ст., М. І. Костомаров визначив як такі, що стимулювали перехід з православ’я литовців та “руських” котрі “...втрачали свою народність и майже перетворювались на поляков”. Водночас православні свя-

щенники в більшості своїй були невігласами й не мали “...поваги народу” [14, с. 130, 108–109].

Події Берестейської унії 1596 р., коли Південно-руську церкву намагались підпорядкувати Римові стали продовженням наступу на мову, культуру України з боку Польщі. Результатами культурного, освітнього й нарешті мовного удару завданого українському народу була денаціоналізація носіїв його культури і мови – південно-руської еліти. Це призвело до повстання 1648 р., коли почалася боротьба за свободу совісті і незалежності Малоросії [11, с. 19–26]. Отже вже після створення Речі Посполитої в період XVI ст. православна віра перестала бути стрижнем культурного життя в Україні. Ця тема була розвинута істориком в розвідці “*Южная Русь в конце XVI века*” (1861 р.), де розглядалися причини появи унії в Українських землях. У XVI ст. православна віра, символ національності за схемою М. І. Костомарова, не могла протистояти “перед згубним натиском чужої цивілізації”, а “слав’янська мова з своїми архаїзмами ставала предметом сміху для самих руських”. Одним із свідчень тодішнього процесу денаціоналізації був стан православної церкви, й рівень розвитку народу, що на думку вченого застиг в язичництві [32, с. 555–566]. Проблему унії 1596 р. та причини її впровадження М. І. Костомаров, розуміє як спробу повернути на свій бік саме “руське” (українське) шляхетство й аристократію. Але, підкреслює М. І. Костомаров, унія тут була не потрібна бо й без неї багато дворянства переходило у католицизм. Саме ж дворянство було “духом нації” й майбутнім держави. М. І. Костомаров аналізує причини успіху, котрі дозволили поширитися єзуїтській пропаганді в середовищі українських дворян. На наш погляд, в цій розвідці вчений вказав на явище назване в сучасній етнополітології як наявність “латеральної” етнічної спільноти до котрої можна віднести українську націю (шляхту) того часу. Саме аристократія, військова верхівка відчували етнічну єдність та почуття спільності інтересів. (Такому типу етнічної спільноти є протилежним тип “вертикальної” етнічної спільноти, де етнічна культура намагається проникнути у все суспільство) [47, с. 20, 23, 61–61].

Саме для подолання неосвіченості та відсталості, що існувала в усіх сферах українського життя XVI ст. на переконання вченого, заможні руські та литовські пани завели навколо себе “польских ляхів–цивілізаторів” [14, с. 121, 123]. “Руські” в цей час більше говорили польською ніж руською, а “...візди за кордон... були шляхом до втрати своєї національності” [14, с. 174]. Отже, з певними застереженнями можна казати про те, що вчений виділив два можливих шляхи формування нації (провідного прошарку) з одного боку західна, де індивід (на той час шляхтич) сам обирав до якої нації (наприклад польського дворянства) приєднуватися, а з іншого – етнічна, де робиться наголос на спільності походження та культури [41, с. 42].

Водночас, вчений наголошував, що коли єзуїти тільки вступили в польсько-литовські землі “дух нації (дворянство) був проти них”. Так у роботі “*Южная Русь в конце XVI века*” (1861 р.) автор, розглядаючи події, котрі відбулись вже після оголошення її універсалом короля Сигізмунда III, описує, що князь К. Острожський, багато дворян були проти унії [14, с. 175]. М. І. Костомаров звертає увагу на те, що багато

дворян католиків брали сторону православних, вважаючи, що вказаний спосіб об'єднання церков є образою для дворянства [14, с. 191].

Збагнувши роль провідної верстви, єзуїти перейшли до планомірної її освіти, котрою хотіли поширити католицьке панування. Єзуїти, організовували безкоштовні школи, а це в свою чергу забезпечувало позитивну думку про них у народі [14, с. 114]. На думку М. І. Костомарова українське дворянство було слабкою ланкою у процесі опору денаціоналізації [32, с. 576]. Єзуїти пропагували об'єднання церков, як спосіб уникнути можливої загрози дезінтеграції Речі Посполитої і відходу українських земель до Москви [14, с. 115]. Звертаючись до подій унії М. І. Костомаров подає своє розуміння логіки організаторів церковного об'єднання. Тут зображається сподівання короля Сигізмунда III на те, що якщо "руські єпископи" самі оголосили про унію, то й народ бачучи в них своїх провідників мав би підпорядкуватися унії. Адже підкоритися єпископам народ має тому, що вони "руські" [14, с. 174]. (Водночас, як ми бачимо, саме в той момент "руськість" українського духовенства того часу й закінчувалась після спілки з католиками, отже вони не могли бути авторитетом для народу).

Історик викладає "компромісне" розуміння унії, котра була впроваджена, як форма існування православ'я простоліуду "руської народності" серед іншого (польсько-католицького світу) [32, с. 579]. Водночас, "руське шляхетство" не змогло встояти проти гніту над православною вірою "і руською народністю". Цьому сприяло зверхнє ставлення до православної віри й народності в Польщі. Проте, за значенням перехід української аристократії до католицизму М. І. Костомаров порівнює з прийняттям князем Володимиром християнства [32, с. 578]. Позитивні наслідки унії виявилися й у розвитку руху опору – організації братств. В них сходились поміж собою "в ім'я батьківської (руської) віри" люди усіх станів [32, с. 564].

На думку вченого, запровадження унії стало причиною численних козацьких повстань та війни Б.Хмельницького [12, с. 24; 32, с. 572; 13, с. 51].

Даючи характеристику діям української шляхти (дворянства), вчений вбачав позитивні складові у діях тих руських шляхтичів, котрі на відміну від окатоличених залишались у руській вірі, як київський воєвода Адам Кисіль, котрого М. І. Костомаров визначив "руським за походженням", як і П. Могила, котрий віддав себе справі руського народу та сприяв його збереженню [12, с. 144, 218; 33, с. 71–76; 25, с. 429, 433].

Варто зазначити, що постійне збільшення впливу католицизму в Речі Посполитій на переконання М. І. Костомарова привело цю державу до занепаду. Відомий польський освітній центр–Краківська академія, на думку М. І. Костомарова збирала в собі скопища лінивих студентів–шляхтичів. Тому, в освіті великий успіх мали єзуїти, котрі впливали на "незміцнілі уми" [21, с. 40]. У розвідці "*Последние годы Речи Посполитой*" (1869 р.) увага історика була прикута до причин жалюгідного становища цієї держави. В цьому творі вчений звертається до характеристики провідної верстви – шляхти, пов'язуючи її "моральний" стан з освітою та вихованням, адже школи мали церковний характер. Св. Письмо (чи не провідне джерело виховання), читати забороня-

лося [21, с. 49–52]. Отже польська освіта була поганою, що негативно впливало на міцність держави в котрій ознакою простого народу було православ'я котре зазнавало постійних утисків [21, с. 57, 92].

Входження після Хмельниччини Лівобережної України в орбіту впливу Московської держави призвело до зіткнення двох типів православних культур–української та російської. Саме перша отримала перемогу на початку XVIII ст. Цей процес, на наш погляд, став предметом викладу М. І. Костомарова в життєписах 1874 р. "*Епифаний Славинецький, Симеон Полоцький и их преемники*". На Московщині, підкреслював М. І. Костомаров, "...служба Бога здійснювалась в той час,... в Москві, неохайно, з невіглаством", ставлення до малоросійських творів було упередженим" [34, с. 314, 330]. Тому саме проти поширених на Московщині язичеських практик була створена вихованцем Києво–Могилянської академії, просвітником та наставником царівни Софії С. Полоцьким книга "Поучение против суеверий" [34, с. 324–325].

Згодом, церковні реформи просвітників викликали супротив, адже їх діяльність "...підняла проти них цілу масу народу" бо "...кричуща перевага їх знань зачепила гордість московських книжних людей" [34, с. 342–346]. Перемога малоросійян була передвизначена і стала у XVIII ст. такою остаточною після призначення малоросіянина Стефана Яворського місцєблостителем Московського патріаршого престолу [34, с. 348].

Отже, в історичних розвідках М. І. Костомарова про минувшину українського, російського та польського народів приналежність до православ'я або католицизму–національна ознака кожного з народів. В часи раннього середньовіччя в Давньоруській державі християнство поширене за грецьким взірцем стало однією з основ у формуванні культурних та національних особливостей українського народу, що виявлялося й північних територіях Давньоруської держави (Новгородщина). Прихід татарських завойовників пришвидшив формування у майбутніх землях Московщини інакшого, відмінного від сутнісного (українського) типу православ'я – московського, пов'язаного перш за все з увагою до зовнішніх проявів.

Якщо московське православ'я залишалось таким до XVII ст., то православна віра і церква в Україні від часу падіння татарської зверхності й до XVII ст. знаходилося у постійній боротьбі з католицизмом, перехід в котре з православ'я для М. І. Костомарова – ознака денаціоналізації. Цей процес набув швидкого розвитку в українських землях після створення Речі Посполитої. Зустріч московського та українського православ'я призвела після тривалої боротьби до перемоги останнього на персональному рівні, адже саме українці посіли ключові церковні посади в Російській церкві XVIII ст. Перемога в XVII ст. католицизму в Правобережних українських землях не стала переконливою, адже це, на думку М. І. Костомарова, призвело до занепаду Речі Посполитої. Водночас, на переконання сучасних дослідників, саме православна, греко–руська віра в час XVII–XVIII ст. була тим об'єднуючим стрижнем котрий пов'язував разом "українське" Правобережжя та "малоросійське" Лівобережжя, різницю котрих відчували заporожці [41, с. 45].

Слід зазначити, що проблеми етнорелігійних особливостей українського, російського та польського не залишилися у М. І. Костомарова тільки темою наукових досліджень. Набуті знання вчений намагався застосувати й у практичній просвітницькій діяльності. Так в статті “*Мысли южнорусса о преподавании на малорусском языке*” (1861 р.) в “Основи” М. І. Костомаров вказав на необхідність й закликав усіх охочих допомогти у справі видання малоросійською мовою Букваря, Катехізису, Повчання св. Отців церкви й житій найбільш шанованих в народі святих. Така освіта була б запорукою збереження й розвитку народності [15, с. 137–139; 9, арк. 1]. Ці плани попри матеріальну підтримку заклику вченого закінчився безрезультатно [10, арк. 1; 5, с. 338–339].

Таким чином, вченим було здійснено спробу шляхом уведення проповіді та елементарних знань рідною мовою народу перетворити сприйняття ним минулого на частину національної ідентичності [3, с. 191–192]. Тому не випадково, М. І. Костомаров у приватних бесідах вказував на необхідність створення, шляхом звернення до патріархів, української незалежної церкви з народною мовою проповіді [39, с. 68].

Список використаних джерел

1. Антонович В. Б. Н. И. Костомаров как историк Малороссии / В. Б. Антонович // Киевская старина. – 1885. – № 5. – Т. 12. – С. 26–34.
2. Ващенко В. В. Лекції з історії Української історичної науки другої половини XIX – поч. XX ст. (М. І. Костомаров, В. Б. Антонович, М. С. Грушевський) : навчальний посібник / Ващенко В. В. // В. В. Підгаєцький (ред.) Дніпропетровський Держ. У-т. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. – 140 с.
3. Вильпиус Рикарда. Языковая политика в Российской империи и украинский перевод Библии (1860–1906) / Рикарда Вильпиус // Ab Imperio: Исследования по новой имперской истории и национализму в постсоветском пространстве. – 2005. – № 2. – С. 191–195.
4. Грушевський М. С. М. Костомаров і Новітня Україна / М. С. Грушевський // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1925. – № 3. – С. 3–20.
5. Драгоманов М. П. Уваги до листа М. І. Костомарова // Життє і слово / М. П. Драгоманов. – 1895. – Т. 3. – С. 338–339.
6. Іванова Л. Г. Початки українського національно-культурного руху // Л. Г. Іванова // Нариси з історії Українського національного руху. – К., 1994. – С. 44–56.
7. Іванова Л. Г. М. Костомаров у Петербурзькій громаді / Л. Г. Іванова // Проблеми історії України XIX – поч. XX ст. // Кол. редкол. В. А. Смолій; відп. ред. О. А. Удод. – К. : НАН України. Ін-т. іст. Укр., 2008. – Вип. 15. – С. 28–40.
8. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 22. – Спр. 445. – 6 арк.
9. Там само. – Спр. 18. – 1 арк.
10. Там само. – Спр. 117. – 1 арк.
11. Костомаров Н. И. О причинах и характере Унии в Западной России / Костомаров Н. И. // Научно-публицистичні і полемичні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; ред. М. Грушевський. – К. : Держ. Ви-во України, 1928. – С. 1–38.
12. Костомаров Н. И. Богдан Хмельницкий / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. – Т. 9. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1884. – Т. 1. – 380 с.
13. Костомаров Н. И. Богдан Хмельницкий / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. – Т. 10. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1884. – Т. 2. – 448 с.
14. Костомаров Н. И. Южная Русь в конце XVI века / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. Сост. и ист.-биогр. Очерк В. А. Замлинского; примеч. И. Л. Бутича – 2-е изд. – К. : “Льбидь”, 1990. – С. 108–196.
15. Костомаров Н. И. Мысли южнорусса о преподавании на малорусском языке / Костомаров Н. И. // Костомаров М. І. Слов’янська міфологія. Упор., приміт. І. П. Бейко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К. : “Льбидь”, 1994. – С. 309–313.
16. Костомаров Н. И. Черты народной Южнорусской истории / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. Сост. и ист.-биогр. Очерк В. А. Замлинского; примеч. И. Л. Бутича – 2-е изд. – К. : “Льбидь”, 1990. – С. 8–107.
17. Костомаров Н. И. Очерк домашней жизни и нравов великорусского народа / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1905. – Кн. 8. – Т. 19. – 176 с.
18. Костомаров Н. И. Севернорусские народоправства во времена удельно-вечевого уклада / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1904. – Кн. 3. – Т. 7–8. – 498 с.
19. Костомаров Н. И. Смутное время Московского государства 1604–1613. Царь Димитрий / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. – Т. 5. – СПб. : Изд. Т-ва М. О. Вольф, 1888. – Т. 1. – 446 с.
20. Костомаров Н. И. Смутное время Московского государства 1604–1613. Царь Василий Шуйский и воры / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. – Т. 5. – СПб. : Изд. Т-ва М. О. Вольф, 1888. – Т. 2. – 410 с.
21. Костомаров Н. И. Последние годы Речи Посполитой / Костомаров Н. И. – СПб., 1870. – 870 с.
22. Костомаров Н. И. Патриарх Фотий и первый раздел церквей / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1868. – Т. 1. – № 1. – С. 120–168.
23. Костомаров Н. И. История раскола и раскольников / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1871. – Т. 2. – № 4. – С. 479–536.
24. Костомаров Н. И. Кто виноват в Смутном времени? / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1872. – Т. 5. – № 9. – С. 5–21.
25. Костомаров Н. И. Петр Могила перед лицом исследователей нашего времени. По поводу статей г. Голубева в “Православном обозрении” / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1874. – Т. 3. – № 5. – С. 429–441.
26. Костомаров Н. И. Князь Александр Ярославович Невский / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 155–197.
27. Костомаров Н. И. Князь Дмитрий Иванович Донской / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 208–238.
28. Костомаров Н. И. Новгородский архиепископ Геннадий и жидовствующие ереси / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 318–346.
29. Костомаров Н. И. Максим Грек / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 359–416.
30. Костомаров Н. И. Великий князь Иван Васильевич Грозный / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 469–580.
31. Костомаров Н. И. Сильвестр и Адашев / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 416–459.
32. Костомаров Н. И. Князь К. К. Острожский / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1880. – Т. 1. – С. 551–579.
33. Костомаров Н. И. Киевский Митрополит Петр Могила / Костомаров Н. И. // Русская история в жизнеописаниях главнейших ее деятелей. – СПб. : Вестник знания, 1890. – С. 51–78.
34. Костомаров Н. И. Епифаний Славинецкий, Симеон Полоцкий и их преемники / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. Сост. и ист.-биогр. Очерк В. А. Замлинского; примеч. И. Л. Бутича – 2-е изд. – К. : “Льбидь”, 1990. – С. 313–349.
35. Костомаров Н. И. Автобиография / Костомаров Н. И. // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. – К. : “Льбидь”, 1990. – С. 425–651.
36. Костомаров Н. И. Кудеяр. Историческая хроника в трех книгах / Костомаров Н. И. // Костомаров М. І. Твори у 2-х томах. – К. : “Дніпро”, 1990. – Т. 2: Повісті / упор., передм. та приміт. В. Л. Смілянська. – С. 119–349.
37. М. Костомаров: Віхи життя і діяльності Енцикл. дов.

- // В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь ; за заг. ред. В. А. Смолія. – К. : “Вища школа”, 2005. – 543 с.
38. Майборода О. Денаціоналізація // О. Майборода // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра, Генеза, 1996. – С. 675.
39. Михалеви́ч А. М. Костомаров в Петербурзькій громаді 1860–х. З споминів Володимира Менциця / А. Михалеви́ч // Україна. Науковий щомісячник українознавства. – 1925. – № 3. – С. 66–68.
40. Моця О. П. “Южная Русская земля” / Моця О. П. – К., 2008. – 244 с.
41. Моця О. П. Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної історії України / О. П. Моця // УДЖ. – 2010. – № 1. – С. 41–52.
42. Пінчук Ю. А. М. І. Костомаров / Пінчук Ю. А. – К. : “Наукова думка”, 1992. – 232 с.
43. Пінчук Ю. А. Відображення елементів української національної ідеї в науковій творчості М. І. Костомарова / Ю. А. Пінчук // УДЖ. – 2007. – № 2. – С. 78–88.
44. Попов П. М. М. І. Костомаров як фольклорист і етнограф / Попов П. М. – К. : “Наукова думка”, 1968. – 114 с.
45. Ричка В. М. Етнокультурні процеси в Київській Русі // В. М. Ричка // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра, Генеза, 1996. – С. 296.
46. Рубинштейн Н. Н. І. Костомаров / Н. Рубинштейн // Исторический журнал. – 1940. – № 10. – С. 40–50.
47. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Сміт Ентоні. – К., 1994. – 210 с.
48. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні в трьох книгах. Книга I Середина XV – кінець XVI століття / В. І. Ульяновський. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.
49. Яковенко Н. М. Територія уявлень і стереотипів. Релігійні конверсії: спроба погляду зсередини // Яковенко Н. М. Паралельний світ / Н. М. Яковенко. – К. : “Критика”, 2002. – С. 13–79.
50. Ясь О. В. Історія як сюжет. Представлення образу Б.Хмельницького в однойменній монографії М. І. Костомарова / О. Ясь // УДЖ. – 2007. – № 2. – С. 89–106.
51. Ясь О. В. Історія як міф. Гетьман–відступник у рецепції М. І. Костомарова // О. В. Ясь // Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Збірник наукових праць / відп. ред. В. А. Смолій, відп. секретар О. О. Ковалевська. – К. : Ін-т іст. Укр. НАНУ, 2008. – С. 145–169.
52. Andrey Poppe The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus’ to 1300 / Poppe Andrey // Harvard Ukrainian Studies XXI (3–4), 1997. – P. 311–392.
53. Frank E. Sysyn Concepts of Nationhood in Ukrainian History Writing 1620–1690 / Sysyn Frank E. // History, Culture and Nation: An Examination of Seventeenth – Century Ukrainian history writing // Ukrainian Studies Fund Harvard University Cambridge, Massachusetts, 1988. – P. 393–423.
- References**
1. Antonovich V. B. N. I. Kostomarov kak istorik Malorossii / V. B. Antonovich // Kievskaja starina. – 1885. – № 5. – Т. 12. – С. 26–34.
2. Vashhenko V. V. Lekcii’ z istorii’ Ukrain’s’koi’ istorichnoi’ nauky drugoi’ polovyny XIX – poch. XX st. (M. I. Kostomarov, V. B. Antonovych, M. S. Grushevs’kyj): Navchal’nyj posibnyk / Vashhenko V. V. // V. V. Pidgajec’kyj (red.) Dnipropetrovs’kyj Derzh. U-t. – Dnipropetrovs’k : DDU, 1998. – 140 s.
3. Vul’pius Rikarda. Jazykovaja politika v Rossijskoj imperii i ukraïns’kij perevod Biblii (1860–1906) / Rikarda Vil’pius // Ab Imperio: Issledovanija po novoj imperskoj istorii i nacionalizmu v postsovetskom prostranstve. – 2005. – № 2. – С. 191–195.
4. Grushevs’kyj M. S. M. I. Kostomarov i Novitnja Ukrai’na / M. S. Grushevs’kyj // Ukrai’na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai’noznavstva. – 1925. – № 3. – С. 3–20.
5. Dragomanov M. P. Uvagy do lysta M. I. Kostomarov // Zhyttje i slovo / M. P. Dragomanov. – 1895. – Т. 3. – С. 338–339.
6. Ivanova L. G. Pochatky ukrai’ns’kogo nacional’no–kul’turnogo ruhu // L. G. Ivanova // Narysy z istorii’ Ukrai’ns’kogo nacional’nogo ruhu. – K., 1994. – С. 44–56.
7. Ivanova L. G. M. I. Kostomarov u Peterburz’kij gromadi / L. G. Ivanova // Problemy istorii’ Ukrai’ny XIX – poch. XX st. // Gol. Redkol. V. A. Smolij ; vidp. red. O. A. Udod. – K. : NAN Ukrai’ny. In-t. ist. Ukr., 2008. – Vyp. 15. – С. 28–40.
8. Instytut rukopysu Nacional’noi’ biblioteki Ukrai’ny im. V. I. Vernads’kogo. – F. 22. – Spr. 445. – 6 ark.
9. Tam samo. – Spr. 18. – 1 ark.
10. Tam samo. – Spr. 117. – 1 ark.
11. Kostomarov N. I. O prichinah i haraktere Unii v Zapadnoj Rossii / Kostomarov N. I. // Naukovo–publicystychni i polemichni pysannja M. Kostomarov. Zibrani zahodom Akademichnoi’ komisii’ ukr. istoriografii’ / ist. Sekcija Vseukr. AN ; Red. M. Grushevs’kyj. – K. : Derzh. Vy–vo Ukrai’ny, 1928. – С. 1–38.
12. Kostomarov N. I. Bogdan Hmel’nickij / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie monografii i issledovanija. – Т. 9. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1884. – Т. 1. – 380 s.
13. Kostomarov N. I. Bogdan Hmel’nickij / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie monografii i issledovanija. – Т. 10. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1884. – Т. 2. – 448 s.
14. Kostomarov N. I. Juzhnaja Rus’ v konce XVI veka / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. Sost. i ist.– biogr. Ocherk V. A. Zamlinskogo; Primech. I. L. Buticha – 2–e izd. – K. : “Lybid’”, 1990. – С. 108–196.
15. Kostomarov N. I. Mysli juzhnorussa o prepodavanii na malorusskom jazyke / Kostomarov N. I. // Kostomarov M. I. Slov’jans’ka mifologija. Upor., prymit. I. P. Bejko, A. M. Polotaj ; vstupna st. M. T. Jacenka. – K. : “Lybid’”, 1994. – С. 309–313.
16. Kostomarov N. I. Cherty narodnoj Juzhnorusskoj istorii / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. Sost. i ist.–biogr. Ocherk V. A. Zamlinskogo ; Primech. I. L. Buticha – 2–e izd. – K. : “Lybid’”, 1990. – С. 8–107.
17. Kostomarov N. I. Ocherk domashnej zhizni i nprav velikorusskogo naroda / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Sobranie sochinenij. Istoricheskie monografii i issledovanija. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1905. – Kn. 8. – Т. 19. – 176 s.
18. Kostomarov N. I. Severnorusskie narodopravstva vo vremena udel’no–vechevogo uklada / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Sobranie sochinenij. Istoricheskie monografii i issledovanija. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1904. – Kn. 3. – Т. 7–8. – 498 s.
19. Kostomarov N. I. Smutnoe vremja Moskovskogo gosudarstva 1604–1613. Car’ Dimitrij / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie monografii i issledovanija. – Т. 5. – SP.b. : Izd. T–va M. O. Vol’f, 1888. – Т. 1. – 446 s.
20. Kostomarov N. I. Smutnoe vremja Moskovskogo gosudarstva 1604–1613. Car’ Vasilij Shujskij i vory / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie monografii i issledovanija. – Т. 5. – SP.b. : Izd. T–va M. O. Vol’f, 1888. – Т. 2. – 410 s.
21. Kostomarov N. I. Poslednie gody Rechi Pospolitoj / Kostomarov N. I. – SP.b., 1870. – 870 s.
22. Kostomarov N. I. Patriarh Fotij i pervyj razdel cerkvej / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1868. – Т. 1. – № 1. – С. 120–168.
23. Kostomarov N. I. Istorija raskola i raskol’nikov / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1871. – Т. 2. – № 4. – С. 479–536.
24. Kostomarov N. I. Kto vinovat v Smutnom vremeni? / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1872. – Т. 5. – № 9. – С. 5–21.
25. Kostomarov N. I. Petr Mogila pered licom issledovatelej nashego vremeni. Po povodu statej g. Golubeva v “Pravoslavnom obozrenii” / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1874. – Т. 3. – № 5. – С. 429–441.
26. Kostomarov N. I. Knjaz’ Aleksandr Jaroslavovich Nevskij / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 155–197.
27. Kostomarov N. I. Knjaz’ Dmitrij Ivanovich Donskoj / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 208–238.
28. Kostomarov N. I. Novgorodskij arhipiskop Gennadij i zhidovstvujushhie eresi / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 318–346.
29. Kostomarov N. I. Maksim Grek / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 359–416.
30. Kostomarov N. I. Velikij knjaz’ Ivan Vasil’evich Groznyj / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 469–580.
31. Kostomarov N. I. Sil’vestr i Adashev / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – Т. 1. – С. 416–459.

32. Kostomarov N. I. Knjaz' K. K. Ostrozhskij / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1880. – T. 1. – S. 551–579.

33. Kostomarov N. I. Kievskij Mitropolit Petr Mogila / Kostomarov N. I. // Russkaja istorija v zhizneopisanijah glavnejshih ee dejatelej. – SP.b. : Vestnik znanija, 1890. – S. 51–78.

34. Kostomarov N. I. Epifanij Slavineckij, Simeon Polockij i ih preemniki / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. Sost. i ist.–biogr. Ocherk V. A. Zamlienskogo ; Primech. I. L. Buticha. – 2–e izd. – K. : “Lybid’”, 1990. – S. 313–349.

35. Kostomarov N. I. Avtobiografija / Kostomarov N. I. // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. – K. : “Lybid’”, 1990. – S. 425–651.

36. Kostomarov N. I. Kudejar. Istoricheskaja hronika v treh knigah / Kostomarov N. I. // Kostomarov M. I. Tvory u 2–h tomah. – K. : “Dnipro”, 1990. – T. 2: Povisti / Upor., peredm. ta prymit. V. L. Smiljans'ka. – S. 119–349.

37. M. Kostomarov: Vihy zhyttja i dijaly'nosti Encykl. dov. // V. A. Smolij, Ju. A. Pinchuk, O. V. Jas' ; Za zag. red. V. A. Smolija. – K. : “Vyshha shkola”, 2005. – S. 543 s.

38. Majboroda O. Denacionalizacija // O. Majboroda // Mala encyklopedija etnoderzhavoznavstva / NAN Ukraїny. In–t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo ; Redkol. : Ju. I. Rymarenko (vidp. red.) ta in. – K. : Dovira, G'neza, 1996. – S. 675.

39. Myhalevyč A. M. Kostomarov v Peterburz'kij gromadi 1860–h. Z spomyniv Volodymyra Menchycja / A. Myhalevyč // Ukraїna. Naukovyj shhomisjachnyk ukraїnoznavstva. – 1925. – № 3. – S. 66–68.

40. Mocja O. P. “Juzhnaja Russkaja zemlja” / Mocja O. P. – K., 2008. – 244 s.

41. Mocja O. P. Etnichni procesy v avtohtonnomu seredovyshhi na etapi rann'omoderni' istorii Ukraїny / O. P. Mocja // UIZh. – 2010. – № 1. – S. 41–52.

42. Pinchuk Ju. A. M. I. Kostomarov / Pinchuk Ju. A. – K. : “Naukova dumka”, 1992. – 232 s.

43. Pinchuk Ju. A. Vidobrazhennja elementiv ukraїns'koї nacional'noi' idej' v naukovij tvorčosti M. I. Kostomarova / Ju. A. Pinchuk // UIZh. – 2007. – № 2. – S. 78–88.

44. Popov P. M. M. I. Kostomarov jak fol'kloryst i etnograf / Popov P. M. – K. : “Naukova dumka”, 1968. – 114 s.

45. Rychka V. M. Etnokul'turni procesy v Kyi'vs'kij Rusi // V. M. Rychka // Mala encyklopedija etnoderzhavoznavstva / NAN Ukraїny. In–t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo ; Redkol. : Ju. I. Rymarenko (vidp. red.) ta in. – K. : Dovira, G'neza, 1996. – S. 296.

46. Rubinshtejn N. N. I. Kostomarov / N. Rubinshtejn // Istoricheskiy zhurnal. – 1940. – № 10. – S. 40–50.

47. Smit Antoni D. Nacional'na identychnist' / Smit Antoni. – K., 1994. – 210 s.

48. Ul'janov's'kij V. I. Istorija cerkvy ta religijnoi' dumky v Ukraїni v tr'oh knyghah. Knyga 1 Seredyna XV – kinec' XVI stolittja / V. I. Ul'janov's'kij. – K. : Lybid', 1994. – 256 s.

49. Jakovenko N. M. Terytorija ujavlen' i stereotypiv. Religijni konversii: sprobha pogljadu zseredyny // Jakovenko N. M. Paralel'nyj svit / N. M. Jakovenko. – K. : “Krytyka”, 2002. – S. 13–79.

50. Jas' O. V. Istorija jak sjuzhet. Predstavlenija obrazu B. Hmel'nyc'kogo v odnojmennij monografii' M. I. Kostomarova / O. V. Jas' // UIZh. – 2007. – № 2. – S. 89–106.

51. Jas' O. V. Istorija jak mif. Get'man–vidstupnyk u recepcij' M. I. Kostomarova // O. V. Jas' // Get'man Ivan Mazepa: postat', otočennja, epoha. Zbirnyk naukovyh prac' / Vidp. red. V. A. Smolij, vidp. sekretar O. O. Kovalevs'ka. – K. : In–t ist. Ukr. NANU, 2008. – S. 145–169.

52. Andrey Poppe The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus' to 1300 / Poppe Andrey // Harvard Ukrainian Studies XXI (3–4), 1997. – P. 311–392.

53. Frank E. Sysyn Concepts of Nationhood in Ukrainian History Writing 1620–1690 / Sysyn Frank E. // History, Culture and Nation: An Examination of Seventeenth – Century Ukrainian history writing // Ukrainian Studies Fund Harvard University Cambridge, Massachusetts, 1988. – P. 393–423.

Egorov V. V., Ph.D. in History, Associate Professor of Political Science, Kiev National University of Construction and Architecture (Ukraine, Kiev), egorov.1977@email.ua

The nationality and religion problem in the M. I. Kostomarov's (1817–1885) heritage

The article exam's the problem of nationality and religion connection in the well-known scholar M. Kostomarov's heritage, who investigated the past of Ukrainian, Russian and Polish peoples. In studies about the scientist's activity the object of the M. Kostomarov's scientific searches was sufficiently fully examined. There was determined, that M. Kostomarov focused attention on external and internal (traditions, culture, religious life) history.

It's necessary to note that the religion and nationality questions did not find in our view full illumination in studies about the scientist. There was not payed much attention to his work's which contained the characteristics of Ukrainian, Russian and Polish people's religious and church life.

M. Kostomarov's historical, publicistic, literary works contained information about the “internal history” – church sermon, acknowledgement with Bible text, by the Ukrainian, Russian and Polish peoples representatives. Thus, for the Russian's church hold the formal rite tradition together with complete ignorance of sermon. For the Ukrainian church was inherent the ignorance and the low cultural level of priests and believer's before the orthodox and catholic churches Union of Brest in 1596.

Although the Polish people have the high level of the church formation it did not influence much strengthening state, church achieved anti orthodox policy in XVII–XVIII centuries in the right-bank Ukraine.

The process of scientist's determination the religious and church life differences in conformity with the special Ukrainian, Russian and Polish peoples national features served the process of the Ukrainian people national self-consciousness development.

Keywords: scientific heritage, nation, Russian's, M. Kostomarov, Ukrainian orthodoxy, Moscow orthodoxy, the Ukrainian Greek Uniate church, Greek–Russian faith, denationalization.

Егоров В. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры политических наук, Киевский национальный университет строительства и архитектуры (Украина, Киев), egorov.1977@email.ua

Проблема вероисповедания и национальности в творчестве Н. И. Костомарова (1817–1885)

Рассматривается проблема связи национальности и вероисповедания в творчестве известного ученого Н. И. Костомарова, который исследовал прошлое украинского, русского и польского народов. В исследованиях о деятельности ученого довольно полно изучен объект научных изысканий ученого. В исследованиях определено, что ученый обращал внимание на историю внешней и внутренней (традиции, культура, религиозная жизнь).

Вопросы вероисповедания и национальности не находили на наш взгляд такого освещения в исследованиях об ученом. Не получили внимания его произведения которые содержат характеристики религиозной, церковной жизни украинского, русского и польского народов.

Исторические, публицистические, историко–литературные произведения ученого содержат информацию о “внутренней истории” – церковной проповеди, знании Св. Письма, представителями украинского, русского и польского народов. Для русской церкви характерным было соблюдение формальной традиции обряда. Для украинской церкви было присуще невежество и низкий культурный уровень священников так и верующих до Унии 1596 г. У польского народа высокий уровень церковного образования не способствовал укреплению государства, церковь осуществляла антиправославную политику в XVII–XVIII веках на Правобережной Украине.

Процесс определения ученых отличий религиозной и церковной жизни в соответствии с национальными особенностями осуществленный ученым служил процессу развития национального самосознания украинского народа.

Ключевые слова: научное наследие, нация, русский, Н. И. Костомаров, украинское православие, московское православие, украинская греко–католическая церковь, денационализация.

* * *

УДК 631.4:575+581.4:001(498)(478)

Вергунов В. А.,
доктор сільськогосподарських наук, професор,
член–кореспондент НААН, директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(Україна, Київ), nnsqb@ukr.net

ПРОФЕСОР М. П. ФЛОРОВ (1886–1948) ЯК ОДИН ІЗ ФУНДАТОРІВ УКРАЇНСЬКОГО ҐРУНТОЗНАВСТВА ТА ПІОНЕРІВ МОРФОЛОГО–ГЕНЕТИЧНОГО ВЧЕННЯ

Методом історико–наукового аналізу розкрито результати наукової діяльності відомого вітчизняного вченого в галузі ґрунтознавства М. П. Флорова. Досліджено період його роботи у Сільськогосподарському науковому комітеті України, Київському агрономічному товаристві, Університеті Св. Володимира та Національному інституті геології в м. Кишиневі, а також висвітлено вче-